

Väljare och val

Vilka faktorer påverkar valet av parti?

Med utgångspunkt i bl a den nyutkomna "Väljare och val i Sverige" belyser Bo Jansson denna fråga.

Under de senaste två åren har det utkommit ett flertal böcker som med olika perspektiv analyserat förändrade värderingar och opinioner bland svenskarna.

Vid en första anblick kan den sammanfattande bilden bli motsägelsefull, inte minst om böckernas mer långsiktiga iakttagelser ställs mot de mer ögonblickliga väljarbarometrarna.

Väljare och val i Sverige av Sören Holmberg och Mikael Gilljam (Bonniers 1987), kan lätt uppfattas som en kommentar till valet 1985, eller det politiska läget i dag, men skall ses som nr 10 i en serie rapporter från SCB:s valundersökningar.

Sören Holmbergs bok om valet 1982 utkom inte förrän 1985. Årets bok om valet 1985 publiceras alltså våren 1987. Partistrategerna har ett något mer omedelbart behov av bokens resultat än forskarna i statskunskap.

Väljare i förändring

Den föregående boken, om valet 1982, av Sören Holmberg hette "Väljare i förändring". Dess slutsats var att vi fortfarande har en stabil väljarkår i Sverige, men den är stadd i förändring. Väljare med en "traditionell" bakgrund röstade också traditionellt, men väljare i nya miljöer uppträder mindre förutsägbart.

Också i årets bok drar Holmberg och Gilljam samma slutsatser. De refererar till valforskare från hela västvärlden som anser att partisystem och röstningsvanor befinner sig i en brytningstid. "Nya partier, nya konfliktfrågor och nya röstningsmönster växer fram och pockar på utrymme och uppmärksamhet."

Bo Jansson är delägare i JKL Information AB och sysslar bland annat med värderings- och opinionsanalyser.

Väljare och val

Författarna varnar för att falla i den fälla som många gör när de utpekar den egna samtiden som en avgörande brytningstid. Holmberg och Gilljam vill ange några trender och utvecklingslinjer i svenskt väljarbeteende.

Klassröstningen är fortfarande den viktigaste förklaringsfaktorn för partival. Inte bara yrkestillhörighet utan också andra socioekonomiska faktorer som bostadsort, bostadstyp och religiositet. Författarna gör samma iakttagelser som t ex Hans Zetterberg och Lorentz Lyttkens m fl om en tilltagande skillnad i värderingar mellan regioner, centrum och periferi eller "ProblemSverige" och "TillväxtSverige" som det kallas i boken. De menar också att religionen fortfarande är en faktor av betydelse för svenskarnas väljarbeteende. Däremot är det främst moderata samlingspartiet som haft den kraftigaste minskningen i andelen kyrkobesökande väljare, från 64 procent 1964 till 30 procent 1985.

Holmberg och Gilljam är mer skeptiska till att sektorsröstningen, dvs kampen mellan privat och offentlig sektor ännu har fått någon större betydelse.

Betydelsen av ålder och kön har förändrats de senaste åren. Bland de kvinnliga väljarna är det en svag socialistisk övervikt och bland männen en borgerlig. Moderaterna har blivit allt framgångsrikare bland de yngsta väljarna, samtidigt som socialdemokraterna är starkast bland de medelålders "40-talisterna".

Åsiktsröstningen ökar. "Väljare som inte har samma uppfattning som det egna partiet byter oftare parti på 1980-talet än på 1950-talet", skriver Holmberg och Gilljam. De visar också en minskande identifikation med partierna, ett sjunkande

de förtroende för politikerna och en ökande rörlighet. Författarna avslutar boken med att förutspå alltmer "bångstyriga väljare".

1985 års val

Boken innehåller några mer direkta kommentarer till 1985 års val. De undersökningar som presenteras ger ett intryck av en rörlig väljarkår som i allt högre utsträckning bestämmer sig sent, byter parti och röstar på olika partier i de tre olika valen. Väljarna i sin tur uppfattade valrörelsen som "kåbblig".

Var sjätte väljare röstade på olika partier i riksdags- och kommunalvalen. Mest vanlig var röstsplittringen inom det borgerliga blocket, samtidigt som socialdemokraterna förlorade en hel del väljare till småpartier kommunalt.

Strax före valet 1985 presenterade Peter Esaiasson en studie av "partiledareffekterna" i svensk politik. Han menade att de hade en i jämförelse med andra länder mycket begränsad betydelse. I skenet av 1985 års val tror Holmberg och Gilljam att partiledarna kan ha haft en betydligt större effekt.

Först och främst hade givetvis Westerberg en positiv effekt. Författarna uppskattar det möjligt att Westerberg kan ha influerat närmare fyra procentenheter av väljarkåren att rösta på folkpartiet. Motsvarande siffra för Ullsten 1982 var 0,8 procentenheter.

Ulf Adelson lockade varken 1982 eller 1985 lika många väljare som Gösta Bohman gjorde 1979. För centerpartiets del skriver man "Såväl väljarnas egna förklaringar som resultatet i det här kapitlet visar att många väljare lämnade center-

partiet på grund av missnöje med Thorbjörn Fälldin".

Partiledarna förefaller ha en mindre betydelse för de socialistiska partierna.

Högervind eller ej

I socialdemokraternas egna kommentarer till valet 1985 gav de stort utrymme åt tolkningen att "högervågen" slagits tillbaka. Partisekreterare Bo Toresson säger i boken "Överraskningarnas val" att man redan hösten 1984 beslutade sig för att göra valrörelsen till en ideologisk försvarskamp för välfärdssamhället. Olof Palmes första kommentar efter valet var "Vi slog tillbaka högervågen".

I en annan valanalys, "Lärobok för politiker", (Torsten Österman, 1986) som i stor utsträckning är liktydig med socialdemokraternas eftervalsanalys framhåller att högervågen i form av moderaterna skulle skrämt väljare från det borgerliga blocket i en sådan omfattning att valsegern uteblev.

Holmberg och Gilljam menar att väljarkåren står till höger om sina partier som en följd av 80-talets högervindar. Väljarna är väl orienterade och positionerade på höger-vänsterskalan. I boken mäts högervinden med frågor om marknadsekonomi, socialisering, löntagarfonder. Denna "högervind" har blåst åt ett annat håll än väljarnas inställning till sociala frågor. Opinionsförändringarna i välfärdsfrågorna har snarare gått åt vänster under 1980-talet.

Socialdemokraterna förlorade röster på höger-vänsterfrågorna men uppvägde förlusten genom att vinna röster på sociala välfärdsfrågor som full sysselsättning och bibehållen sjukersättning. Det före-

faller som om denna motsägelse inte bara finns i väljarkåren som aggregat, utan också på individnivå. Väljaren ser inte omedelbart en motsats mellan en borgerlig ekonomisk politik och en socialdemokratisk socialpolitik.

Miljöfrågan

"Väljare och val i Sverige" har också uppmärksammats för att boken visar att miljöfrågan hade betydelse redan i 1985 års val. I undersökningen nämns miljöfrågan av väljarna som en av de mest viktiga frågorna vid valet av parti, tillsammans med sysselsättning, skatter och välfärd. Det är främst vpk:s, centerns och folkpartiets väljare som uppger miljö, i mindre utsträckning moderaternas och socialdemokraternas väljare. Vid analysen av partitytare förefaller miljöfrågan haft en mer begränsad betydelse.

Sören Holmberg har tidigare analyserat ekologi-tillväxt som en ideologisk dimension i samband med kärnkraftsombestämningen. Han hävdade då att det endast är en begränsad, intellektuell elit som kan orientera sig längs denna ideologiska skala.

Miljöpolitiken upptar inte heller någon större del av boken. I Torsten Östermans "Lärobok för politiker" är en av slutsatserna att socialdemokraterna måste satsa på miljöfrågan för att vinna ungdomen, som annars riskerar få en borgerlig majoritet för lång tid framöver. Holmbergs och Gilljams bok skall nog tolkas så, att intresset för miljöfrågor är stort, men det har ingen större effekt på väljarnas val av parti.